

«КВІТУЧИЙ ТРАВЕНЬ»

Киянин Артур Полонський одним із перших в СРСР почав писати джаз. Однак у нас це дітище американських рабів приживалось погано, хоч і стало символом свободи та нескореності людського духу. І якщо офіційно партія джаз не забороняла, то його прихильників критикувала нещадно («сьогодні джаз ти виграєш, а завтра Батьківщину продаєш»). Тому талановитий Полонський не здобув собі гучної слави. Хіба що багато літ посіпль мало не з кожного вікна звучав його «Квітучий травень». Цю вишукану композицію із джазовими варіаціями виконували і як танго, і як фокстрот. І такому травню, трохи легковажному, але шаленому у своїй пристрасті, було байдуже до політичної доцільності та до гострих державотворчих процесів. Жити і любити! Хіба не такою є природа людського ества? Отой наш нездоланий інстинкт, якщо хочете. Ота молода поросль, яка рве найтвердіше каміння та втоптану злобою і ненавистю землю. Зелена трава підніметься навіть на випаленому війною попелищі. Дайте тільки час та дайте їй напитись великим і неперборним прагненням до життя.

Пити! Бодай ковток води! Аби хоч трохи загасити полум'я в побитих нутрошах і на спеченому газовою лампою обличчі. Пошматованому тілу уже нічого не треба, крім води та ще хоч цівки свіжого повітря. Скільки він уже тут? Яку добу? А Валя? Діти? Що зробили із ними? Весь його світ тепер звужився до рудої плями на стелі. Навіть там чиясь кров. А може то його. Та яка тепер різниця. Він однак нічого не скаже, крім того, що є простим науковцем і працює під керівництвом доктора фон Візе. Для чого їздив у травні у Калинівку? Не було цього. А травень справді був. Квітучий травень, який вибухає біло-рожевим яблуневим цвітом, п'янкими кущами бузку, жасмину та перших троянд. А ще – негасимою жагою до життя. Тоді хочеться творити і любити, як ніколи. Особливо коли ти молодий та ще й студент.

Так, студент має насамперед здобувати знання. А також - постійно удосконалювати свою політичну самосвідомість. Але ж для молодості цього замало, і вона завжди візьме своє. Тож їхня оркестрова група стала даниною саме такому молодому пориву. А в плані репертуару взагалі стався справжній вибух. Адже до них джаз тут ще не звучав, хоч музичний гурток та студентський хор у Маслівському аграрному закладі діяв від самого початку його заснування. Його організували викладачі фізико-математичних дисциплін брати Козловські, Сергій і Дмитро Федоровичі. Сергій Федорович був випускником Київської консерваторії по класу фортепіано, тому для студентського репертуару підбирав переважно класику. Нерідко студенти здійснювали сценічне втілення цілих уривків із опер. Тоді збирались усі викладачі та їхні сім'ї. Яка то була насолода для справжньої інтелігенції ще не викорчуваної політичними репресіями.

Наступником братів Козловських на ниві студентської художньої самодіяльності став викладач ботаніки В.С. Вовчанецький. Володимир Святославович кохався в історії України, особливо любив добу козаччини. Він змінив класику на народний жанр, тож слухати студентський хор уже сходилось усе село. У такому ж напрямку працював і Семен Оксентійович Варварський, випускник цього закладу, асистент кафедри технічних культур та керівник студентської виробничої практики. У майбутньому – кандидат с/г наук, автор цілого ряду сортів кормових трав селекції Фаленської дослідної станції.

Нічого і дивуватись, що їхній студентський оркестр серед цього аматорського різнобарв'я став чимось особливим, ексклюзивним. Він нагадував заспиртовану, облиту шоколадом вишню, яка манить, п'янить і дає насолоду. І що вже там гріха таїти – не тільки духовну. Адже під оркестр завжди можна було потанцювати, відчуваючи у своїх руках таке ж міцне, молоде, жагуче тіло. І пливти, пливти на солодких до щему хвилях «Квітучого травня». То була найновіша і найулюбленіша їхня оркестрова композиція. А джаз став для них безмежним полем для імпровізації, де власні почуття і емоції можна було перетворювати на звуки і ритми. Більше того, на блаженство чуттєвих звуків та ритмів. І головне - без всюдисущого партійного ока.

Диву даєшся, як тільки вони усе встигали. Звідки брали сили на серйозне, поглиблене навчання, на роботу в трудовій артілі, на заняття спортом. Вони навіть мали свою футбольну команду, і очолював її він, Олексій Цейзик. І в них ще вистачало снаги на оркестр та на квітучий травень у душах. Бо як же вони любили! Олексій теж давно і здавалось безнадійно кохав Валю Гаврилову. Вона була на два курси старшою від нього та ще й на зріст трохи вищою. Така горда, неприступна, із серйозним поглядом розумних сірих очей. А що він? Невисокий, чорнявий, худорлявий. Тільки очі мав продовгуваті і величезні, наче дві темні сливи. То були сумні очі семіта в родині якого ще не забули про єврейські погроми.

Товариші завжди посміювались із непереборної сором'язливості Олексія. Одного разу вони таки силоміць змусили його запросити Валю на «Квітучий травень». Просто виштовхали в плечі, бо сам він так і не зважився б до неї підійти. Ох, хлопці. Де ви зараз? Що із вами? Троє Іванів - Вербицький, Кошель, Корнієнко. Двоє Михайлів – Козак, Журавель. А ще - Паша Савченко, Женя Бржезьський, Андрюха Рогаш, Вася Горяний, Володя Ясько, Гліб Миронович, Саша Овчаров. Хтось із вас воює, хтось працює у тилу. А хтось – у партизанах чи у підпіллі. У кожного – свій фронт.

Тоді, у 41-му, німці просувались так швидко, що лише частину насінневого фонду та майна Уладово-Люлинецької дослідно-селекційної станції вдалось евакуювати. Не виїхали і всі її працівники. Серед них - Олексій Цейзик із сім'єю. Коли за рогом вулиці зникла остання переповнена полуторка, Валя обняла Олексія і тихо промовила:

- І в радості, і в печалі, Альошо. Та і Семполовський теж залишився, а він же поляк...

Лев Семполовський про евакуацію навіть і не думав. Так, він поляк, а для фашистів це майже те саме, що і єврей. Але ж він науковець, селекціонер. Його справу не можна відривати від землі, і він ще не забув якими непоправними науковими втратами обернулась для нього Перша світова. І 1918 рік не забув, коли станцію розтовкли окупанти-кайзерівці. Але ж йому тоді було усього п'ятдесят років, а нині він уже своє сімдесят третє літо зустрів. То на кого ж має покинути свою кровинку?

Україна, як відомо, славилась цукровими заводами. Однак ця надзвичайно прибуткова справа вимагала і величезних затрат. Цукрозаводчики платили по 500 крб. золотом за кожен партію елітного насіння цукрових буряків. І саме він, Лев Семполовський, створив такі сорти цієї культури, які нічим не поступались закордонним, та навіть перевершували їх за багатьма показниками. Тож уже в 20-х роках ХХ ст. більша половина усього вітчизняного насінневого матеріалу цукрових буряків вироблялась якраз тут, на Уладово-Люлинецькій дослідно-селекційній станції. Вона була найстарішою в Україні, і очолював її він, Лев Людвигович Семполовський. А у 40-х роках ми уже самі почали експортувати елітне насіння солодкого кореня за кордон, і якраз Лев Семполовський одним із перших впровадив у вітчизняну селекційну практику його гібридизацію. Дослідами Семполовського зацікавився Микола Вавилов. Після його арешту, Лев Людвигович теж із дня на день чекав, що прийдуть і по нього. Та коли цього не сталося, то і німців нічого страшитись. Робота продовжиться навіть в умовах тимчасової окупації. У її тимчасовості Лев Людвигович навіть не сумнівався. Бо вже таки чимало пожив на цьому світі і багато чого побачив.

Семполовський розумів, що найцінніший селекційний матеріал можна було зберегти тільки за допомогою фахівців. Таких на станції залишилось небагато: зав. відділом фітопатології Іван Краснощоків, зав. відділом біохімії Іван Пустовий, зав. відділом зернобобових Іван Громик та подружжя селекціонерів Валентина Гаврилова і Олексій Цейзик. А ще - кілька техніків із різних відділів. Зібравши їх, Лев Людвигович сказав:

- Що ж, Мати Божа милостива. Спробуємо і Богові свічку поставити, і чортові кочергу підсунути.

Доблесні сини Вермахту мало чим відрізнялись від своїх батьків-кайзерівців. Станцію, це велике підприємство із потужною науково-виробничою базою, вони без зайвих церемоній пристосували для потреб розташованого там піхотного полку. Усе що їм заважало, негайно знищувалось. А те, що видавалось цінним – грабувалось. До того ж, обкратити станцію взялись і вчорашні колгоспники із навколишніх сіл. Та у

Семполовського найбільше боліла душа за тим, що у полі залишились селекційні посіви. Як жнивувати? Чим? Та й із ким? Але трапилось несподіване: Семполовського підтримав один із штабних офіцерів, який до війни сам був науковцем-генетиком. Він надіслав до Берліна телеграму, у якій виклав факти варварського ставлення до наукового закладу такого високого рівня. Тим паче, що слідом за своєю армією завойовники відразу ж присилали своїх науковців. Представники із Імперського міністерства землеробства були вражені масштабами науково-дослідної діяльності станції, особливо у галузі гібридизації. Відповідні розпорядження отримала Вінницька комендатура та Уладівський цукровий завод. Таким чином, станція отримала тяглову силу та техніку. А потім наїхали покупці. Відбулись торги, і станцію купила відома насіннєва фірма Реббетге і Гізеке. Усі наукові роботи тепер велись за методикою цієї фірми та під керівництвом селекціонера доктора Вернера фон Візе. І все ж, більша половина селекційних площ засівалась уладівськими сортами, а вже значно менша сортами німецької станції Клейнванцле. Це була свята свіча Семполовського в ім'я вітчизняної науки. І в ім'я майбутнього країни також, бо він працевлаштував на станції молодь, рятуючи її від примусового вивозу до Німеччини. До того ж, взимку 42-го із Вінницького та Калинівського таборів на станцію прибули військовополонені. У 41-му полонених було таке багато, що зокрема із Калинівського табору щодня їх вивозили цілими фургонами і розстрілювали в урочищі під селом Павлівка. Через рік, із кількох тисяч червоноармійців там залишилось не більше ста чоловік. І саме Семполовський врятував від смерті останніх приречених. І саме через військовополонених налагодив зв'язки із підпіллям Олексій Цейзик.

Першу підпільну групу у Калинівці створив і очолив оточенець Микола Архипович. На початку 1942 року мережею підпільних організацій уже було охоплено шість сіл Калинівського району. У червні того ж року калинівські підпільники і партизани об'єднались в один загін під керівництвом В'ячеслава Мессороша. Але невдовзі калинівське підпілля було викрите. Гестапівці лютували. Тим паче, що на відрізку шляху між Калинівкою і Вінницею саме завершувалось секретне будівництво чергової ставки фюрера під назвою «Вервольф». Цю ставку фюрер відвідував тричі і перебував там тижнями, навіть місяцями. І «Вервольф», і аеродром у селі Корделівка, і штаб квартира рейх маршала Герінга під Гулівцями зводились руками військовополонених-смертників.

Навесні 1943 року усі підпільні групи Калинівського району, яким удалось уникнути арештів, згуртувались у Чорному лісі. Смертю хоробрих поліг керівник підпілля Микола Архипович. Почались арешти і на станції. У травні було заарештовано завідуючого елеватором Івана Грогуля. У липні – Олексія Цейзика із сім'єю. У вересні – директора станції – Івана Громика.

Олексія били дві доби. Звірили! Мало того, що підпільник так ще ж і юда! Як же це вони його прогавили? Адже ж усіх жидів із калинівського гетто ліквідували ще у травні 42-го. Виходить, що не всіх відстежили. Олексію поламали руки і ребра, відбили нирки, а обличчя, «оту жидівську личину», обпекли гасовою лампою.

- Семполовський знав, що ти допомагав Архиповичу? Це Архипович відправляв до тебе втікачів із табору, а ти їх переховував, юдо! Це його люди підірвали радіостанцію і склад із паливом на аеродромі! Вони пустили під укіс цілий ешелон із зерном! Вони вбивають наших солдат! І це ти друкував для Архиповича листівки, юдо! Семполовський не міг цього не знати!
- У вас не має доказів! Не має. А у діда Семполовського у голові одні генотипи та їхнє схрещування. Він живе тільки наукою і йому байдуже на кого працювати – на вас чи на комуністів. Доктор Візе його поважає!

Олексій виплюнув вибиті зуби і засміявся. Коли втрачаєш надію, то тобі уже нічого боятись. А у нього, як у єврея, надії більш не має. Але, принаймні, Семполовського він врятував. Вони його не зачеплять, хоча б заради продовольчої безпеки рейху. Тож хай ще повтішаються, ідіоти.

Вернер Візе, який жив у Вінниці і відвідував станцію досить рідко, надто пізно дізнався про арешти своїх найкращих спеціалістів. Але він ще встиг натиснути на усі ієрархічні важелі військової окупаційної машини, і Вінницьке гестапо таки звільнило Грогуля, Громика та Валю Гаврилову із дітьми. Олексія Цейзика із катівні перевели у тюремний лазарет. За одними архівними даними він помер саме там. За іншими – Олексій Цейзик був повішений, як підпільник і партизан.

Радянські війська визволили Уладово-Люлинецьку дослідну станцію 3 березня 1944 року. Наступ визволителів був настільки стрімким, що окупанти у прямому розумінні утікали, хто у чому був. Але передбачливий Візе ще у грудні наказав спеціалістам і технікам готувати до евакуації селекційний матеріал, лабораторне обладнання, наукову бібліотеку. Втім, вивезти еліту йому так і не вдалось. Фітопатолог Іван Краснощоків, зав. елеватором Іван Грогуль, а також техніки Н. Малюшицька, Л. Охрімчук та Д. Комар підмінили етикетки на мішках. До рейху поїхало фабричне насіння, а еліта залишилась у льохах та у польових кагатах. До речі, Дмитро Комар теж був випускником Маслівки. Після визволення він відразу ж пішов на фронт, і місце його загибелі залишилось невідомим.

Вернер Візе намагався вивезти не тільки матеріальні блага станції, але і її науковий мозок. Так, разом із окупантами на Захід вирушив директор станції Іван Громик, талановитий селекціонер, соратник Миколи Вавилова. Його пристанищем стане спочатку Польща, потім Німеччина, згодом США. Через багато років, у Нью-Йорку, він видасть книгу «Уладово-Люлинецька селекційна станція Цукротресту СРСР». І якщо за радянських часів його вчинок однозначно вважався зрадою Батьківщини, то нині ми уже не такі категоричні у своїх судженнях і оцінках. Навіть коли мова іде про запроданство. Тим не менш, наш вибір усе-таки залежить від нас самих. Наприклад, Валентина Гаврилова змогла уникнути примусової евакуації. Але звісно, що не уникнула допитів у слідчих органах держбезпеки, зокрема у СМЕРШі. І тільки героїчна смерть чоловіка, Олексія Цейзика, врятувала її від північних таборів. Валентина Іванівна продовжила справу чоловіка і після війни створила цілий ряд найвідоміших сортів гороху Уладово-Люлинецької дослідної станції (Уладівський 303, 208, 387), які займали 2 млн. га вітчизняних посівних площ цієї культури.

По різному склалась доля і товаришів Олексія Цейзика по оркестровій групі. Михайло Козак присвятив себе селекції зернобобових культур. Іван Вербицький працював на кафедрі землеробства Сибірського НДІ с/г (м. Омськ). Андрій Рогаш здобув ступінь доктора с/г наук і очолював Всесоюзний НДІ льону (м. Торжок). Лауреат Державної премії СРСР Михайло Журавель у Молдавському НДІ садівництва, виноградарства і виноробства створив 19 сортів винограду для вітчизняної харчової та виноробної промисловості. Іван Корнієнко очолював Білоцерківську дослідну станцію, займав посаду заступника міністра с/г СРСР та викладав на кафедрі селекції злакових культур с/г академії ім. К.А. Тімірязєва. Педагогом залишився працювати у стінах рідного Маслівського інституту Іван Кошель. У 41-му він пішов на фронт добровольцем і загинув при обороні Києва. А місце загибелі Павла Савченка так і залишиться невідомим.

У 1948 році Лева Людвиговича Семполовського, автора 76 високопродуктивних сортів цукрових буряків Вітчизна нагородила орденом Трудового Червоного Прапора. А ще через десять років – найвищою тогочасною державною нагородою – орденом Леніна. Йому тоді виповнилось 90 літ.

Що ж, джаз, це мабуть усе-таки свобода. У всякому разі свобода твого вибору. І саме та свобода колись збрала маслівських студентів в один оркестр. А пам'яттю про нього тепер зосталось хіба що тільки фото датоване 1929 роком. Шкода, що на ньому так і не вдалось розпізнати усіх оркестрантів. Залишився хіба що тільки «Квітучий травень». Адже шлях у безсмертя може пролягати навіть по біло-рожевих пелюстках прекрасних мелодій.

На фото: оркестрова група МІСНІТ, 1929 р.

1-й ряд з гори. 1-й ліворуч І. Вербицький, 4-й – М. Козак, 5-й - П. Савченко, 6-й – І. Кошель
2-й ряд. 1-й ліворуч – М. Журавель /із мандоліною/, 4-й – Є. Бржевський, 5-й – І. Корнієнко /із банджо/, 6-й – О. Цейзик

3-й ряд. 1-й ліворуч – В. Горяний /із мандоліною/, 2-й – В. Ясько /із мандоліною/, 3-й – Г. Миронович /із балалайкою/, 4-й – А. Рогаш /із балалайкою/, 5-й, внизу – О. Овчаров /із скрипкою/